

Iš Marijos laiškų Povilui Višinskiui, rašytų Pavandenėje:

1901 m. spalio 9 d.

Gyvenimas mano yra gana „znošny“. Užsiėmimo turiu nemažai: nuo 9 lig 1, paskui nuo 3-5 muzika ir dar pusę valandos su mažu Leonardu. Panos moka ne per daug: kalbų jokių nepažįsta, net dyvai, ką dirbo tiek metų. (...) Tik viena, pati vyriausioji iš tų trijų, Gabrunia, yra simpatiška ir ne tiek turi flegmos, kuria mane taip erzina. Su ja vaikščioju, kalbu gan daug, ji yra visų išmintingesnė ir geresnė. (...) Savo darbams mažai laiko teituriu; lig šiol nieko nerašiau, nors ir labai norėjau. Nėra įkvėpimo, nėra laiko apmisltyti gerai siužeta.

1901 m. lapkričio 2, 5 d.

O mano panos mokosi vis lietuviškai. Ypač Gabrunia, galima pasakyti, puolė su entuziazmu. Tankiai turiu varyti miegoti, nes sėdi per naktis, perrašinėdama gramatiką ar eiles. (...) Gavau nuo Tumo „Kankles“, sutaisiau chorą ir dainuojame gražesnes daineles: p. Halina, Gabrunia, Genia ir aš. Išeina ne labai gražiai dėl to, jog nėra vyriškų balsų. (...) Pristavas buvo neseniai, klausinėjo pono Sakelio, ar ilgai čia esu, ką dirbu. Laukiu Kalėdų kaip išganymo, nes labai jau pasiūlgau Mamos ir Vincalko. Mama rašo nuolat, „narzekajac“ ant savo užsiėmimo; žinoma, tai ne su jos charakteriu, ji per delikatiška, ir visi ją skriaudžia. Širdis man plyšta pamislėjus, kaip ji viena turi vargti, ir vis misliju, ką padaryti, kad gyvenimą nors biški jai palengvinti. Pirma sanlyga, žinoma, gyventi kartu, nes viena ji višados bus liūdna ir pavargusi.

1902 m. rugsėjo 2 d.

Vinclekas išdavė egzaminus ir jau tapo priimtas į mokyklą. Turiu dabar ant kiekvieno grašio drebėti, nes sausio mėnesį reikės 150 r. mokėti už bachurą. Lig to laiko nesurinksiu tiek ir reikės po prietelius ubagautis.

1904 m. rugsėjo 2 d.

Sėdžiu kaip ežys savo lizde per žiemą, kalu pinigų, kalu į galvą savo panoms, bet ir vienas, ir antras menkas duoda pasekmes. Rašau kiek galėdama ir įmąnydama: parašiau apie dešimt pasakojimų iš istorijos, pagal tamstos patarmės.

dų – dažniausiai Šopeną. Gyveno Marija trečiame aukšte, kurį laiką kartu su vyriausiąja Sakelyte – Gabrunia. Sakelinėje Marija su Gabrunia labai susidraugavo ir liko draugės visam gyvenimui.

Dirbo Marija čia daug. Dienotvarkė būdavo griežta: pamokos prasidėdavo 9 val. ryto ir tęsdavosi iki pietų. Po pietų Marija papildomai dar dirbdavo su Leonardu. Visus dalykus: istoriją, užsienio kalbas, gamtos mokslus, lietuvių kalbą ir kt. Sakelių vaikams ji dėstė lenkiškai.

Gyvendama Pavandenėje, Šatrijos Ragana užbaigė vieną iš savo žymiausių kūrinių – „Viktutę“, parašė apie dešimt istorinių pasakojimų (1905 ir 1907 metais jie buvo išspausdinti dviem knygėlėmis, o 1920 m. išleisti viena knyga – „Lietuvos senovės istorijos pasakojimai“).

Laisvalaikiu Marija lankydavo Pavandenės žmones, labiau apsišvietusiems nunešdavo lietuviškų knygų. Jų Marija parsiveždavo iš Telšių, nemažai atsiųsdavo P. Višinskis, J. Tumas-Vaižgantas, K. Bukontas, kt. Po kaimą Marija dažniausiai vaikščiodavo su Gabrunia Sakelyte, kartais ir su jos sesute Halina. Pavandenėje rašytoja draugavo ir su savo mokinių mama Elena Sakelyte-Sakeliene. Čia Marija užsiiminėdavo ir labdara, lankydavo ligonius, neturtinguosius, padėdavo jiems, pradėjo organizuoti loterijas, kurių metu surinktas lėšas skirdavo lietuviškų mokyklų išlaikymui. Pavandenėje Marija susipažino su tuometiniu Žemaičių pavyskupiui Gasparu Feliksu Cirtautu, kuris pritarė jos labdarininkai ir švietėjiškai veiklai, skatino ją tam ir ateityje. Tuo laikotarpiu Marija bendradarbiavo „Tėvynės sarge“.

Metai, praleisti Pavandenėje, Marijos gyvenime nebuvo patys šviesiausi, nes bent jau iš pradžių mokyti Sakelių vaikus jai buvo nelengva – anksčiau jų įgytos žinios buvo gana silpnos. Labiau siai ją varžė Sakelių pristavas, carinės administracijos pareigūnai, itin domėjėsi jos visuomenine veikla ir persekioję už lietuviybės skleidimą. Slėgė ją tuo metu ir buitiniai rūpesčiai, nes pas Sakelius uždirbdavo nedaug, o išlaidų turėjo nemažai. Tuo laiku Marija globojo, į mokslus leido brolių Vincą, kuris Maskvoje lankė žemės ūkio mokyklą, šelpė ir savo motiną, kuri po vyro mirties sunkiai vertėsi viena.

Marijos darbas, visuomeninė veikla paskatino ir Sakelytes imtis švietėjiškos veiklos. Marijai išvykus iš Pavandenės, jos suorganizavo mokyklėlę apylinkės kaimų vaikams. Vyriausiąja mokytoja tapo Halina (Elena Sakelytė), o jai ištekėjus, mokytoja dirbo Eugenija Sakelytė. Dvi Sakelytės – Šatrijos Raganos mokinės – tapo mokytojomis, o kitos dvi – gydytojoms.

Netoli Pavandenės buvo Žebenavo dvaras. Jis priklausė Marijos tėvo Anupro Pečkausko broliui Jokūbui Pečkauskui. Marija, dirbdama Pavandenėje, dažnai lankydavosi Žebenave, taip pat, kaip ir prieš įsikurdama pas Sakelius. Beje, Pavandenėje mokytojos vietą Marija taip pat gavo per savo gimines, gyvenusias Žebenave. Kartą, lankydamosi pas juos, Marija su dėdės Jokūbo žmona atvažiavo į Pavandenę, susipažino su Sakeliais ir buvo pakviesta dirbti rūmų šeimininkų vaikų mokytoja. Kaip matyti iš Marijos rašytų laiškų, gyvendama Pavandenėje, per atostogas ji dažnai lankydavosi ne tik Varniuose, Žebenave, bet ir Medingėnuose, buvodavo Telšių rajone esančiame Užgirio dvare, Kurtuvėnuose, Kuršėnuose, dažnai – Šiauliuose, Palangoje, o nuo 1902 m., mamai persikėlus pas kun. K. Bukontą į Gryvos filiją, kuri buvo dabartinėje Latvijos Respub-

Nuotraukoje:
Sakelių rūmų griuvėsiai. 1996 m.

